

Betrokkenheid en onverschilligheid in Azië¹

Sociaal medeleven en middenklassebelangen

De zware aardbeving die de Indiase deelstaat Gujarat op vrijdag 26 januari 2001 trof ontlokte een indrukwekkende golf van medeleven aan de Indiase bevolking. In minder dan een minuut werden hele dorpen en grote delen van steden vernietigd. De materiële en psychologische schade was onbeschrijfelijk. Honderdduizenden raakten door de aardbeving gewond en naar schatting dertigduizend mensen kwamen om het leven. Hoewel Gujarat een van de meest ontwikkelde staten van India is, wordt het Saurashtra en Kutch schiereiland, het epicentrum van de aardbeving, beschouwd als een van de meest achtergebleven gebieden van Gujarat. Een groot deel van de bevolking leeft onder de armoedegrens. Bovendien had het gebied van Saurashtra en Kutch de afgelopen decennia al te lijden onder andere natuurrampen als cyclonen, droogte en hongersnood.

Vanaf het begin schoot de overheid van India en van Gujarat tekort bij de coördinatie van het reddingswerk en van de hulp aan de bevolking (Bidwai 2001). Maar terwijl de regering faalde, reageerde het Indiase volk op indrukwekkende wijze op de aardbeving in Gujarat. Hoewel buitenlandse reddingsteams en internationale organisaties veel aandacht kregen in de media, werd hulp vooral door de Indiase bevolking zelf verschaft. In alle staten werden fondsen voor de slachtoffers van de aardbeving opgezet. Financiële steun, hulpgoederen en vrijwilligers stroomden uit het hele land binnen. Lokale vrij-

1 Dit artikel is een bewerking van een voordracht tijdens de workshop *The 'Social Question' in Transnational and Transcultural Perspective*, van de Amsterdam School for Social Science Research (ASSR), op 12 juni 2001 ter gelegenheid van de 65ste verjaardag van professor Jan Breman. Ik wil Miranda Engelshoven bedanken voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel en Kitty Roukens voor haar vertaling en redactie.

willigers organiseerden noodkampen; grote Indiase handelshuizen en andere particuliere organisaties 'adopteerden' de wederopbouw van hele dorpen.

Een soortgelijke reactie kwam van de Indiase bevolking in het buitenland. Binnen een paar dagen werd hulp georganiseerd door Indiërs in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, veelal mensen afkomstig uit Gujarat. Kort na de aardbeving slaagden Britse Indiërs er bijvoorbeeld in om binnen twee uur twee miljoen pond in te zamelen. Begin april organiseerde de American India Foundation een vijfdaags bezoek van Bill Clinton aan Gujarat en beloofde 50 miljoen dollar in te zamelen voor hulp en wederopbouw.

Men zou kunnen stellen dat de betrokkenheid van de bevolking bij de slachtoffers van de aardbeving in Gujarat een nieuwe en hoopvolle aanwijzing is voor de versterking van de Indiase 'civil society'. Met name leden van de omvangrijke Indiase middenklasse (Varma 1998) hebben inderdaad op een ongekende manier gereageerd op de aardbeving in Gujarat. De sociale betrokkenheid van Indiërs in India en in het buitenland lijkt er op te wijzen, dat de Indiase middenklasse bereid is om een deel van het recent verworven fortuin te gebruiken om het droeve lot van minder fortuinlijken te verzachten. In hoeverre is de betrokkenheid bij de slachtoffers van de aardbeving in Gujarat een aspect van een meer algemene tendens in Azië om vermogen te delen en om een meer egalitaire samenleving op te bouwen, waar middelen worden overgedragen van de elite naar armere segmenten van de samenleving?

Dit thema staat al meer dan veertig jaar centraal in het werk van Jan Breman over de arbeidersklasse in Azië. In dit artikel bespreek ik de kwestie in het licht van het globaliseringsproces, zowel in Azië als in het westen. Maar eerst keren wij terug naar Gujarat.

De hulp en zorg van de Indiase middenklasse voor de slachtoffers in Gujarat is een nieuw verschijnsel met zeer specifieke kenmerken. Het was voor het eerst dat een natuurramp van deze omvang zo'n grote reactie onder de Indiase bevolking teweeg bracht. Eerder, bijvoorbeeld na de cycloon in hetzelfde gebied Kutch in 1998 en na de aardbeving in Latur (Maharashtra) in 1993, was er ook hulp en bijstand van andere staten in India, maar niet in dezelfde omvang als na de aardbeving in Gujarat. Dit verschil kan slechts deels verklaard worden door het feit dat er minder materiële schade was of dat er minder levens verloren gingen. Een belangrijker verklaring voor de grote betrokkenheid van het Indiase volk bij de aardbeving van 26 januari ligt in de sociale herkomst van de slachtoffers.

De slachtoffers van eerdere rampen behoorden voor het merendeel tot de lagere regionen van de samenleving. De cycloon in Gujarat van 1998 had vooral de slechtbehuisden getroffen, terwijl de aardbeving in Latur in 1993 voorviel

in een gebied dat voornamelijk bewoond werd door zogenaamde tribalen en mensen uit lagere kasten. De aardbeving in Gujarat was anders, omdat de getroffen en uit alle lagen van de bevolking kwamen. Dichtbij het epicentrum werd niemand, arm of rijk, gespaard. Op grotere afstand van het centrum van de beving, in de stad Ahmedabad, werd de stedelijke middenklasse onevenredig zwaar getroffen. Hoewel 'slechts' 86 flatgebouwen instortten in deze stad van 4,5 miljoen inwoners, veroorzaakte dit hevige paniek en grote bezorgdheid onder mensen uit de middenklasse van wie de meesten in hoogbouw woonden.

Het is vooral de sociale herkomst van degenen die door de beving getroffen werden, die het gemakkelijker heeft gemaakt voor de middenklassen in andere delen van India om zich met de slachtoffers te identificeren. Het gevolg was, dat zij meer geneigd waren om iets van hun recent verworven vermogen af te staan om nooddriftige landgenoten te helpen. Of, belangrijker nog, zij waren meer geneigd om nooddriftige standsgenoten te helpen.² De eerste maanden na de ramp werd bijvoorbeeld duidelijk dat veel van de middenklasse organisaties hulp boden langs lijnen van kaste, familie, godsdienst of politieke voorkeur. De Indiase media hebben herhaaldelijk verslag gedaan van systematische discriminatie bij de hulp aan leden van lage kasten en religieuze minderheden (zie bijvoorbeeld Louis 2001).

Onverschilligheid en globalisering

Niet het lot van landgenoten als zodanig ligt ten grondslag aan de betrokkenheid van de Indiase middenklassen in India en daarbuiten bij de slachtoffers van de aardbeving in Gujarat, maar de ellende van klasse- en kastegenoten. De indrukwekkende hulp aan de slachtoffers in Gujarat is daarom niet strijdig met uitspraken over de groeiende onverschilligheid van de middenklassen

2 Dit effect is nog versterkt door de grote aandacht die de Indiase media aan de aardbeving schonken, hetgeen een weerspiegeling is van de recente toename van het aantal (commerciële) tv stations. 'The sympathy of the media (...) shifted to human interest stories around the rich. Few amongst the reasonably well off have died, except for some middle-level executives and shopkeepers. It is still the plight of the comfortably placed which has captured the imagination of the media' (AM 2001). In deze column, die binnen een maand na de ramp verscheen, benadrukt AM al het belang van de sociale herkomst van de slachtoffers van de aardbeving in Gujarat.

in India over de toestand van de armen in hun samenleving.³ Dit gebrek aan sociale betrokkenheid van de Indiase middenklassen maakt deel uit van een meer algemene tendens in Azië: de groeiende sociale afstand tussen de elite en de meerderheid van de bevolking en de toenemende aanhang onder de middenklassen voor ongevoelige opvattingen over de zwakkere segmenten van de bevolking. Dit zijn aanwijzingen voor wat Jan Breman een sociaal-darwinistisch perspectief heeft genoemd: de brute onverschilligheid of zelfs meedogenloosheid van de Aziatische middenklassen ten aanzien van degenen die als sociaal lager worden gezien en die grotendeels zelf de schuld krijgen van hun misère (Breman 1985 en 1988).

Hoewel dit verschijnsel niet nieuw is – het berust op oudere gedragspatronen –, blijkt dit reactionaire wereldbeeld inmiddels wijd verbreid onder grote delen van de middenklasse in Azië. En het wordt expliciet uitgedragen. Ik heb dat zelf ook waargenomen tijdens onderzoek op het platteland van India, Indonesië en Maleisië. Een belangrijk kenmerk van dit wereldbeeld is de harte-loze visie op armen: hun bestaan wordt gezien als een plaag en als een hinder-nis voor verdere vooruitgang. Pogingen van de overheid om door ingrepen een correctie aan te brengen op het verstoorde economisch en sociaal evenwicht in de samenleving worden beschouwd als een gevaarlijke bedreiging van de stabiliteit (Rutten 2001).

Er zijn sterke aanwijzingen dat de tendens om sociale verantwoordelijkheid af te schuiven of af te schaffen zich niet beperkt tot Azië of ontwikkelingslan-den in het algemeen. Onderzoek in het westen, met name in de Verenigde Sta-ten, wijst er op dat leden van de middenklasse er de laatste tijd naar neigen om afstand te nemen van hun eerder geloof in de interdependentie van alle groe-pen in de stedelijke samenleving. Zij hebben zelfs meer afstand genomen van het idee dat de slechte positie van de stedelijke armen deels het gevolg is van daden der elite, en dus ook de verantwoordelijkheid is van die elites (Manor 1993: 172-73). Velen wijzen de armen tegenwoordig als schuldigen in plaats van als slachtoffers aan. Om vast te stellen of dit een algemene tendens is onder middenklassen, waar ook ter wereld, is meer omvattend onderzoek nodig.

De onverschilligheid van de Aziatische middenklasse neemt toe binnen de specifieke context van het globaliseringproces. Hoewel globalisering vaak wordt afgeschilderd als een economische ontwikkeling betekent het meer dan

3 Zie bijvoorbeeld Varma 1998: 175. Zie ook Van Wessel (2001: 56-57) voor een kort overzicht van de literatuur over dit onderwerp.

een groei van goederen- en kapitaalstromen. Eén van de sociale aspecten van globalisering is het ontstaan van een mondiaal perspectief onder grote delen van de Aziatische middengroepen, met name in stedelijke gebieden. Het globaliseringsproces schiep het beeld van een 'global village' dat de hele wereld omvat. De recente versnelling van het globaliseringsproces door de groei van informatiestromen en massacommunicatie heeft zonneklaar bijgedragen aan dat beeld: televisie, personenverkeer en sinds kort internet hebben de middenklassen van verschillende delen van Azië dichter bij elkaar en bij middenklassen in andere delen van de wereld gebracht. In de literatuur en in de media is veel aandacht besteed aan de gevolgen (homogenisatie of differentiatie) van invloeden als McDonalds, Coca Cola en de MTV-cultuur op de bevolking van Azië en op het gemak waarmee Aziaten en de rest van de wereld over en weer met elkaar verbonden worden.⁴

De huidige middenklasse in Azië heeft een sterk transnationaal perspectief ontwikkeld. Men voelt zich inmiddels meer thuis bij tegenhangers in andere Aziatische landen en in westerse samenlevingen dan bij de armen en arbeiders in de eigen samenleving. Onderzoek toont aan dat er bijvoorbeeld veel gereisd wordt tussen de Aziatische hoofdsteden (Dick 2000). Om het in nog meer mondiale termen te stellen: het is tegenwoordig gemakkelijker om van Delhi naar Amsterdam te reizen, dan van Delhi naar het platteland van Bihar (een onderontwikkelde arme staat in Noord India). Dat kost niet alleen meer tijd; ook de sociale afstand tussen de middenklasse van Delhi en de bevolking van Bihar is groter dan die tussen de middenklasse van Delhi en van Amsterdam.

Dit wereldomspannende perspectief van de middenklasse is geen nieuw verschijnsel. De Asian Development Bank begint het hoofdstuk over 'Asia's Globalisation Challenge' in *Asian Development Outlook 2001* met een citaat van Keynes uit 1919 om aan te geven, dat het mondiale perspectief van de Aziatische middenklasse van nu vergelijkbaar is met dat van de westerse middenklassen begin twintigste eeuw:

The inhabitant of London could order by telephone, sipping his morning tea in bed, the various products of the whole earth, in such quantity as he might see fit, and reasonably expect their early delivery upon his doorstep; he could at the same moment and by the same means adventure his wealth in the natural resources and new enterprises of any quarter of the world, and share, without exertion or even trouble, in their prospective fruits and advantages; or he

4 Zie voor een kritische bespreking van deze discussie Van Wessel (2001: 4-17).

could decide to couple the security of his fortunes with the good faith of townspeople of any substantial municipality in any continent that fancy or information might recommend. (...) The internationalisation [of the ordinary course of social and economic life] was nearly complete in practice.⁵

Deze beschrijving van een inwoner van Londen in 1919 kan inderdaad gemakkelijk vervangen worden door een soortgelijke beschrijving van het huidige Hong Kong, Tokio, Singapore, Jakarta, Bombay, Delhi of Karachi. Wij moeten echter niet vergeten dat de inwoner van Londen zich in 1919 meer verbonden voelde met de Engelse bevolking als geheel dan de huidige inwoner van Jakarta of Bombay zich verbonden voelt met de bevolking van Indonesië of India. Vanzelfsprekend was er in 1919 een groot verschil tussen de middenklasse in Londen en de rest van de Engelse bevolking, maar in het algemeen voelde men zich op dat moment meer deel van een natie dan van een internationale elite. Vergeleken met de periode ervoor en erna waren deze decennia de hoogtijdagen van het nationalisme in Europa (Anderson 1991: 113-40). De internationale oriëntatie van de Londense middenklasse, die Keynes beschrijft, was geworteld in de context van een nationaal gekleurd kolonialisme.

Sociale onzichtbaarheid en belangen van de arbeidersklasse

Het globaliseringsproces van de afgelopen decennia geeft ons de indruk dat er een 'global village' is ontstaan, dat de hele wereld omspant. Bij nadere beschouwing blijkt echter, dat de globalisering in Azië aan het begin van de eenentwintigste eeuw zowel meer inclusief als meer exclusief van aard is dan de internationale oriëntatie in Europa aan het begin van de twintigste eeuw.

Globalisering is in Azië meer inclusief als men de middenklassen beziet. Zoals hiervoor is besproken, ontwikkelden de Aziatische middenklassen een wereldbeeld waarin zij zichzelf zien als deel van een internationale elite van eigenaars van kapitaal en kennis. Daarmee gepaard gaat het besef dat hun toekomst niet samenhangt met die van het merendeel van de bevolking in hun land en daar ook niet van afhankelijk is. Volgens hen is hun toekomst veel nauwer verbonden met de belangen van middengroepen in andere werelddelen. Tegelijkertijd blijkt echter zonneklaar uit de beperkingen van bewegings-

5 J.M. Keynes, *The Economic Consequences of the Peace* (1919), geciteerd in Asian Development Bank (2001: 161).

vrijheid, de opkomst van nationalistische politieke bewegingen, specifieke religieuze gevoelens en etnische solidariteit in diverse Aziatische samenlevingen dat de werkelijkheid heel anders in elkaar zit. De toekomst van de middenklassen in Azië zal waarschijnlijk nauw verbonden blijven met die van de meerderheid van de bevolking in hun eigen samenleving.

In de nieuwe globale wereld wordt vooral goed gezorgd voor de belangen van het kapitaal en van kennis. In veel delen van Azië zijn de laatste decennia kapitaalbewegingen tot op grote hoogte geliberaliseerd. Als er tijdens dit liberalisatieproces problemen rezen, slaagden de eigenaars van het kapitaal erin om veranderingen in te voeren die hun belangen dienden. De Aziatische Crisis van 1997 bijvoorbeeld maakte dat internationale organisaties als het IMF, de World Bank en de Asian Development Bank zich meer bewust werden van de noodzaak om een strategie te ontwikkelen om de groeiende stromen van, met name financieel, kapitaal en investeringsfondsen over nationale grenzen heen, te reguleren en zelfs te controleren.⁶ De toegenomen globalisering van kapitaal in Azië tijdens de laatste decennia berust op een toenemende internationale oriëntatie van de middenklasse en een daarmee samenhangende internationale solidariteit.

Hoewel globalisering meer inclusief is als we kijken naar de middenklasse in Azië, is het proces tegelijkertijd meer exclusief van karakter wat betreft de lagere klassen in de samenlevingen. Door globalisering is in Azië een situatie ontstaan, waar het eerder regel dan uitzondering is dat de productie is gescheiden van de markt, en arbeid van kapitaal. Goederen worden geproduceerd op de ene plaats, maar verhandeld en geconsumeerd op een heel andere plek. Lokale arbeid wordt samengebracht met kapitaal uit een ander werelddeel.

Jan Breman's werk over de arbeidersklasse in Azië laat duidelijk zien dat de lagere klassen in Azië niet alleen 'down' zijn, maar in toenemende mate tevens 'out' (Breman & Das 2000). Zowel onder de middenklassen als de beleidsmakers is de heersende mening dat armoede vooral een uiting is van economische overbodigheid. Volgens deze opvatting zijn de armen arm omdat zij geen werk hebben. Degenen die werken zijn niet arm. De resultaten van Jan Breman's langdurig empirisch onderzoek in Azië laten echter zien dat de arbeidskracht van veel armen juist niet overbodig is. Door heel hard te werken en lange

6 Zie voor een kritische bespreking van de rol van het internationaal financieel kapitaal in de huidige wereldeconomie diverse bijdragen in Jomo (2001). Hoewel deze publicatie vooral betrekking heeft op Maleisië wordt het probleem in een breder, comparatief perspectief geplaatst.

dagen te maken voor een laag loon scheppen zij de voorspoed. Zij creëren vermogen, maar profiteren er niet van. En dat is niet alleen, en zeker niet hoofdzakelijk, het gevolg van hun lage productiviteit.

Globalisering ging in Azië samen met een sterke nadruk op de liberalisering van kapitaal. Er lag echter ook een even sterk accent op de verdere inperking van de bewegingsvrijheid van arbeid. De groei van de kapitaal- en kennisstromen heeft geleid tot een mondiaal perspectief en tot internationale solidariteit onder de middenklasse, maar het was wel een internationale solidariteit die erg verschilt van de soort die door Karl Marx voorzien werd.

Terwijl men zich in het verleden realiseerde, dat internationale contacten en internationale solidariteit noodzakelijk waren rond het thema arbeid, lijkt het er nu op dat de vakbonden niet meer weten hoe zij om moeten gaan met dit post-industriële tijdperk van het wereldsysteem en de nieuwe karakteristieken die arbeid daardoor heeft gekregen. Het is niet mijn bedoeling om de gevolgen te overdrijven van de internationale solidariteit van het kapitaal en het nieuwe wereldbeeld van de middenklassen in Azië. Maar de vergelijking tussen ontwikkelingen op het gebied van kapitaal en van arbeid laat een opvallend verschil zien. Vakbonden zijn er, in het algemeen, niet in geslaagd om een adequate reactie te formuleren op de nieuwe vormen van globalisering. De belangen van arbeid worden in de 'global village' nauwelijks in beschouwing genomen; de situatie is in feite in de loop der tijd verslechterd. Sociale zekerheid wordt nog steeds uitsluitend gezien als werkgelegenheid en niet als het recht van arbeiders op een fatsoenlijk bestaan, gebaseerd op een eerlijk aandeel in de voorspoed die zij mede tot stand brengen. Gezien de onzichtbaarheid van arbeid in de huidige globale wereld en van degenen die verondersteld worden de belangen ervan te dienen, lijkt het er op dat de behartigers van consumentenbelangen en de voorvechters van het milieu er beter in zijn geslaagd zich aan te passen aan de veranderende internationale omstandigheden.

Tot slot keren wij terug naar Gujarat. In welke mate is de zorg voor de slachtoffers van de aardbeving deel van een meer algemene tendens in Azië om rijkdom te delen en een meer egalitaire samenleving op te bouwen waarin vermogen en hulpbronnen van de elite worden overgedragen naar armere delen van de samenleving? De groeiende internationale oriëntatie van de Aziatische middenklassen en hun onverschilligheid over de toestand van de arbeidersklassen, zoals hiervoor beschreven, geeft aan dat het antwoord op die vraag ontkennend is. Echter, ook de westerse verzorgingsstaat met haar inkomensoverdrachten kwam niet voort uit de onbaatzuchtigheid en het altruïsme van de hogere klassen. Ze was het gevolg van sociale strijd, waarin elites sociale verandering noodzakelijk en in hun eigen belang achtten, zoals duidelijk

beschreven is voor de Europese en Amerikaanse context door Abram de Swaan (1988).⁷

De huidige situatie van de armen in Azië rechtvaardigt in dit opzicht echter geen optimisme. Men zou kunnen stellen dat de mondiale oriëntatie van de middenklassen in Azië mensen zelfs nog onverschilliger heeft gemaakt voor de toestand van de armen in hun samenleving. Maar belangrijker nog: de transnationale ontwikkelingen hebben geleid tot verwaarlozing van de belangen van de arbeidersklasse. Er is alle reden om aan te nemen, dat het sociaal gevoel van de Indiase middenklassen op de lange termijn geen stand zal houden. Het falen van de overheid in Gujarat om adequaat te reageren op de aardbeving komt eerder voort uit een socio-politieke ramp dan uit een natuurramp. Dit bestuurlijk falen hangt samen met de onevenwichtige ontwikkeling van het land, de crisis in het overheidsapparaat, en een fragiele en gefragmenteerde civil society. Onontkoombaar dringt de vraag zich op naar het waarom van de neiging van de Indiase regering om een belangrijk deel van het hulp- en wederopbouwwerk over te laten aan de niet-openbare sector. Daardoor ontloopt de overheid niet alleen haar verantwoordelijkheid, maar veroorzaakt zij ook discriminatie van armen, leden van lage kasten en religieuze minderheden.

Er is voldoende reden om aan te nemen dat de ervaring met een ramp als de aardbeving in Gujarat niet zal leiden tot een blijvend besef onder de middenklassen dat verbetering van de situatie van de armen plus een sterke staat – voor het opleggen van (bouw) wetten, regels en voorschriften en om snel en efficiënt hulp te bieden – in het belang van alle burgers is. Dit was ook één van de onderzoeksthema's in een studie van Ghanshyam Shah naar het uitbreken van longpest in de stad Surat, in zuid Gujarat, in 1994. Zijn studie toont aan dat, ondanks grote problemen, één van de gevolgen van de pestepidemie was dat het overheidsapparaat in belangrijke mate verbeterd werd. Twee jaar na de

7 In een essay over de ontwikkeling van ongelijkheid in het westen toont Wilterdink (1993) aan dat de afname van ongelijkheid in westerse samenlevingen in het eerste deel van de twintigste eeuw werd gevolgd door een toename van ongelijkheid sinds het eind van de jaren zeventig. Volgens hem werd de afname van ongelijkheid in het begin van de twintigste eeuw veroorzaakt door een sterke wederzijdse afhankelijkheid van hogere en lagere sociale klassen in westerse samenlevingen als gevolg van een sterke rivaliteit tussen natie-staten. Het globaliseringsproces dat zich voordeed in de tweede helft van de twintigste eeuw leidde tot een verzwakking van de interdependentie tussen elites en arbeidersklassen op nationaal niveau. In het westen voelen de hogere klassen zich sindsdien voor hun toekomst niet langer verbonden met of afhankelijk van de steun van lagere klassen in hun samenleving.

ramp was Surat daardoor opgeklommen van één van de smerigste steden van India tot de op een na schoonste stad van het land (Shah 1997). Hoe kunnen wij garanderen dat zo'n ontwikkeling op grotere schaal plaats vindt en een blijvend resultaat heeft, waardoor globalisering niet het exclusieve domein blijft van een relatief klein groepje mensen dat de overgrote meerderheid van de wereldbevolking uitsluit? Dit thema lijkt de laatste jaren te zijn verschoven naar een marginale positie op de onderzoeksagenda, maar het is tegenwoordig relevanter dan ooit.

References

- AM (2001) 'Calcutta Diary', *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 8 (February 24).
- Asian Development Bank (2001) *Asian Development Outlook 2001: Special Chapter Asia's Globalization Challenge*. New York, Oxford University Press.
- Anderson, Benedict (1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. London/New York, Verso. (1st edn, 1983.)
- Bidwai, Praful (2001) 'Gujarat's Unlearned Lessons', *Frontline*, Vol. 18, No. 5 (March 3-16).
- Breman, Jan (1985) *Of Peasants, Migrants and Paupers: Rural Labour Circulation and Capitalist Production in West India*. Delhi/Oxford, Oxford University Press/Clarendon Press.
- Breman, Jan (1988) *The Renaissance of Social Darwinism*. Den Haag, Institute of Social Studies. Dies Natalis Lecture.
- Breman, Jan & Arvind Das (2000) *Down and Out: Labouring under Global Capitalism*. New Delhi/Amsterdam, Oxford University Press/Amsterdam University Press.
- Dick, Howard (2000) 'Cities, Hinterlands and Peripheries: Changing Economic Geographies of Island Southeast Asia, 1850-2000', paper presented at the IIAS/NIOD seminar series *South East Asia Across Borders*, Amsterdam, Netherlands Institute for War Documentation.
- Jomo, K.S. (ed.) (2001) *Malaysian Eclipse: Economic Crisis and Recovery*. London/New York, Zed Books.
- Lahiri, Ashok K., Tapas K. Sen, R. Kavita Rao & Pratap Ranjan Jena (2001) 'Economic Consequences of Gujarat Earthquake', *Economic and Political Weekly*, April 21: 1319-32.
- Louis, Prakash (2001) 'Gujarat: Earthquake and After', *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 11 (March 17): 908-10.

- Manor, James (1993) *Power, Poverty and Poison: Disaster and Response in an Indian City*. New Delhi, Sage Publications.
- Rutten, Mario (2001) *Rural Capitalists in Asia: A Comparative Analysis on India, Indonesia and Malaysia*. Richmond, Curzon Press. Forthcoming.
- Shah, Ghanshyam (1997) *Public Health and Urban Development: The Plague in Surat*. New Delhi, Sage Publications.
- Swaan, Abram de (1988) *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern Era*. Cambridge, Polity Press.
- Varma, Pavan K. (1998) *The Great Indian Middle Class*. Delhi, Viking.
- Wessel, Margit van (2001) *Modernity and Identity: An Ethnography of Moral Ambiguity and Negotiations in an Indian Middle Class*. PhD dissertation, University of Amsterdam, Amsterdam.
- Wilterdink, Nico (1993) 'Ongelijkheid en interdependentie: ontwikkelingen in welstandsverhoudingen', *Amsterdam Sociologisch Tijdschrift*, Vol. 20, No. 2: 3-42.